

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 10, 2016

[Назад](#)

[Головна](#)

0 0 0 0 0 0 0 0

УДК 330.3

Т. М. Власюк,

к. е. н., доцент, директор Навчально-наукового інституту сучасних технологій навчання, Київський національний університет технологій та дизайну, м. Київ

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Tatiana Vlasiuk,

Ph.D., associate professor, Director of academic institute of contemporary technologies, Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv

STATUS AND TRENDS OF HIGHER EDUCATION TRANSFORMATION IN UKRAINE

Визначені та досліджені тренди розвитку вищої освіти України за період 2006-2015 . Оцінено динаміку видатків зведеного бюджету, в тому числі видатки на освіту, частка яких за роками має тенденцію до скорочення. Виявлено, що кількість навчальних закладів за роками скоротилася з 920 у 2006 році до 659 у 2015 році. Починаючи з 2008 року, у зв'язку з різким скороченням числа осіб відповідного віку, кількість студентів, що здобувають вищу освіту, почала зменшуватись. У 2008 році лаг між коефіцієнтами прийому студентів та випуском фахівців складав 3,03 % у 2015 році він вже складав 7,75 % При оцінці кадрового потенціалу ВНЗ виявлено, що за роками відбувається скорочення кількості педагогічних працівників у ВНЗ I-II рівень акредитації, та кількості науково-педагогічних працівників у ВНЗ III-IV рівня акредитації. Також за роками зменшується частка кандидатів і докторів наук, а також професорів і доцентів у загальній кількості науково-педагогічних працівників. Аналіз матеріально-технічного забезпечення вищої освіти показав, що коефіцієнт приросту основних засобів за роками зростає, що пояснюється випереджуваними темпами зростання оновлення основних засобів над темпами вибуття.

The article identifies and researches trends of higher education development in Ukraine in the period 2006-2015. There have been estimated the expenditures of the consolidated budget, including spending on education, the share of which tends to decrease over the years. It has been revealed that the number of educational institutions over the years has decreased from 920 in 2006 to 659 in 2015. Since 2008, due to a sharp decline in the number of people of appropriate age, the number of students who receive higher education began to decrease. In 2008, the difference between the rate of students' admission and release was 3.03% but in 2015 it was at the level of 7.75%. In the evaluation of university human resources, it has been revealed, that over the years there has been a reduction in the number of teaching staff at universities of I-II accreditation level and number of scientific-teaching staff in universities of III-IV level of accreditation. Also over the years there has been reduced the share of both candidates and doctors of science, professors and associate professors among the total number of scientific and pedagogical workers. The analysis of higher institution material support showed that the growth rate of fixed assets over the years increases, which is due to the outpacing growth rates of renovation of fixed assets over the pace of disposals.

Ключові слова: вищий навчальний заклад, контингент студентів, кадровий потенціал, матеріально-технічна база.

Key words: higher institution, student body, human resources, material support.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Визначення місця і ролі освіти в соціально-економічному розвитку суспільства, а також напрямів підвищення її ефективності, є проблемами, пошук рішення яких продовжується вже не одне тисячоліття – як мінімум, починаючи з розробки моделі системи освіти, запропонованої Платоном. Разом з тим в сучасних умовах ці проблеми не втратили своєї актуальності як на рівні дослідження найбільш філософських і методологічних аспектів освіти, так і в рішенні проблем індивідуального порядку – таких, як вибір критеріїв оцінки ефективності освітнього процесу і обґрунтування методів виміру результатів освіти [1, с. 5].

Активний процес формування ринкових відносин в Україні корінним чином змінює економічне середовище. Суб'єкти економічної діяльності діють у новому просторі, основні параметри якого (конкурентні, фінансові, податкові тощо) знаходяться в процесі ринкового становлення. Діяльність економічних суб'єктів набуває динамічного характеру, для якого властиві конкуренція, відповідальність за свої результати, ініціатива, ризик тощо. У таких умовах зазнає змін діяльність не тільки підприємств виробничого сектору, а й багатьох закладів соціальної сфери [2, с. 96]. Відтак дослідження тенденцій розвитку освітнього виробництва як інституційного чинника інноваційного розвитку національної економіки є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Вагомий внесок в дослідженні економічних аспектів розвитку вищої освіти в Україні зробили такі вітчизняні вчені як В. Базелевич, В. Гесць, І. Грищенко, М. Єрмошенко, Т. Оболенська, В. Пономаренко, І. Тимошенко, Л. Федулова та інші. Світові тенденції у розвитку вищої освіти вивчали зарубіжні вчені – Г. Беккер, П. Друкер, Дж. М. Кейнс, Б. Кларк, К. Поланьї, А. Сміт,Е. Тоффлер, Ф. Фукуяма, Й. Шумпетер та інші.

Аналіз і узагальнення літературних джерел та спеціальних наукових досліджень показав, що у своїх працях вчені приділяли увагу розробці стратегій розвитку вищої освіти. Водночас недостатньо висвітленими в економічній літературі залишаються питання, пов'язані з дослідженням освіти, як процесу виробництва освітніх продуктів та виявлення тенденцій її розвитку.

Необхідність вивчення цієї проблеми на належному рівні та з урахуванням специфіки й особливостей економічної ситуації в Україні зумовила вибір теми статті та визначила її мету і завдання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання) полягає у виявленні тенденцій розвитку вищої освіти в Україні, виявлення взаємовпливу та взаємозалежностей між основними компонентами освітнього виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В освіті головним чинником, що стимулює зміни, є стрімко зростаючий потік інформації. Це викликає необхідність постійного внесення змін у зміст освітнього процесу. Проміжок часу, за який обсяг знань збільшується в два рази значно скорочується: з 1900 року – за 50 років, з 1950 – за 10 років, з 1970 – кожні роки, з 1990 – щорічно [3, с. 17]. В таких умовах дослідження тенденцій розвитку освітнього виробництва набуває особливого значення.

Вищий рівень освіти зумовлює підвищення продуктивності праці, що повинен проявлятися у зростанні індивідуального доходу працівника. Чим вищим буде рівень освіченості всіх зайнятих, тим більш високими є потенційні можливості для зростання продуктивності праці в національній економіці і тим більшим буде сукупний дохід суспільства. Таким чином, існує тісний зв'язок між освітою та економічним зростанням, яке проявляється в темпах зростання загальних економічних показників: валового національного продукту (ВВП), валового внутрішнього продукту (ВВП) тощо (табл. 1) [2, с. 6].

Таблиця 1.
Валовий внутрішній продукт та видатки зведеного бюджету на освіту у 2007-2015 роках

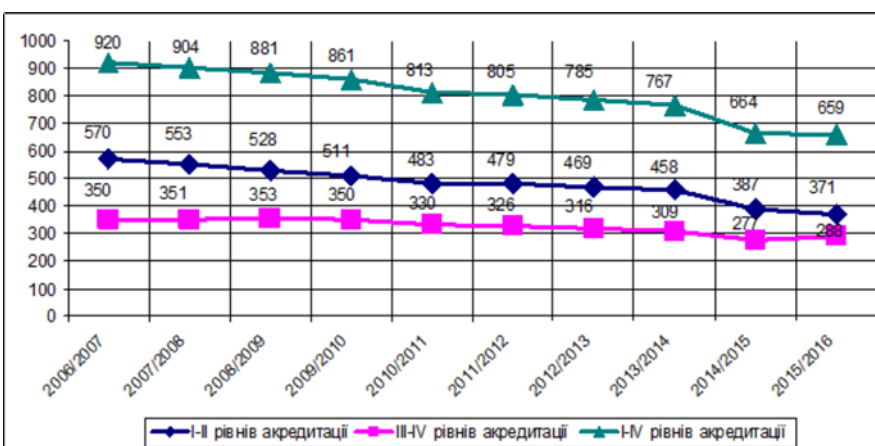
Показники	2007	2008	2009	2010 ¹	2011 ¹	2012 ¹	2013 ¹	2014 ¹	2015 ¹
ВВП за виробничим методом, млн. грн.	720731	948056	913345	1079346	1299991	1404669	1465198	1586915	1979458
в т. ч. освіта, млн. грн.	33194	43520	49239	53462	59377	71771	77986	76068	83285
- частка освіти у ВВП, %	4,61	4,59	5,39	4,95	4,57	5,11	5,32	4,79	4,21
Загальні видатки зведеного бюджету, млн. грн.	226054,4	309203,7	307399,4	377842,8	416853,6	492454,7	505843,8	523004,8	433159,8
з них на освіту, млн. грн.,	44333,6	60959,4	66773,6	79826,0	86253,6	101560,9	105538,7	100105,6	75907,0
у т.ч. на вищу освіту, млн. грн.	12827,8	18552,9	20966,3	24998,4	26619,6	29335,9	30003,1	28340,5	21059,8
частка видатків у зведеному бюджеті: - на освіту, %	19,61	19,71	21,72	21,13	20,69	20,62	20,86	19,14	17,52
- на вищу освіту, %	5,67	6,00	6,82	6,62	6,39	5,96	5,93	5,42	4,86

¹ - без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції
Джерело: розраховано за даними [4]

За результатами аналізу виявлено, що за роками видатки на освіту перевищують додану вартість виду економічної діяльності «Освіта» у складі ВВП. Так, частка освіти у 2015 році у складі ВВП була найнижчою і складала лише 4,21 %. Також, починаючи з 2010 року намітилась стійка тенденція до скорочення видатків на освіту та вищу освіту у складі загальних видатків зведеного бюджету. Так, якщо у 2010 році частка видатків на освіту у складі загальних видатків зведеного бюджету складала 21,13 %, на вищу освіту – 6,62 %, то у 2015 році ці частки відповідно склали лише 17,52 % та 4,86 %.

Оскільки економічний розвиток вищих навчальних закладів неможливий без збільшення частки асигнувань, зароблених ним і системою вищої освіти в цілому, то перспективою розвитку ВНЗ є посилення їх автономії, впровадження і розвиток довірливих відносин в сфері вищої освіти і тим самим сприяння забезпеченню незалежних умов для поширення її самоокупності та самофінансування, тобто саморозвитку.

Державна політика в галузі розвитку української освіти спрямована на досягнення нею сучасного світового рівня. Сьогодні в Україні формується нова система вищої школи, що знаходить своє відображення у запровадженні багатоступеневої та багатоваріантної системи вищої освіти, наданні додаткових освітніх послуг вищими навчальними закладами. В Україні існує досить розвинена та розгалужена мережа вищих навчальних закладів (рис. 1).

Рис. 1. Вищі навчальні заклади України за рівнями акредитації [3]

Джерело: побудовано за даними [4]

Як видно з рис. 1 кількість вищих навчальних закладів України (далі – ВНЗ) мають стійку тенденцію до скорочення. Так, на початок 2006/2007 навчального року кількість ВНЗ в Україні складала 920, в тому числі I-II рівнів акредитації 570, III-IV рівнів акредитації – 350. На початок 2015/2016 навчального року їх кількість скоротилась на 28,4 % і складала 659, в тому числі I-II рівнів акредитації 371, III-IV рівнів акредитації – 288. Це обумовлене, насамперед, демографічною та економічною ситуацією в країні.

Говорячи про співвідношення питомої ваги ВНЗ різних форм власності в Україні слід зауважити, що спочатку відбувалось зростання частки вищих навчальних закладів приватної форми власності – до 22,25 % (максимум) на початок 2008/2009 навчального року. Надалі цей показник повільно скорочується (рис. 2). Станом на 2015/16 н. р. частка ВНЗ державної та комунальної форми власності становить 79,67 %, приватної – 20,33 %.

Рис. 2. Зміна питомої ваги ВНЗ різних форм власності в Україні [3]

Джерело: побудовано за даними [4]

Розподіл студентів за формою власності ВНЗ може вважатись індикатором розвиненості конкурентного середовища сектора вищої освіти. В Україні питома вага студентів, що навчались у приватних вищих навчальних закладах, зростала з часу їх виникнення на вітчизняному ринку освітніх послуг. Максимального значення частка студентів у приватних ВНЗ набула у 2005 році (14,7%), і з того часу почала зменшуватись. Причиною цього були як скорочення кількості вступників, так і зростання державного фінансування (яке в Україні надається лише державним і комунальним закладам), а пізніше, і політика Міністерства освіти і науки України, орієнтована на різноманітні переваги державним ВНЗ [5, с. 17].

Тенденція неухильного зростання кількості студентів, що мала місце з другої половини 1990-х років була, насамперед, проявом переходу України до масової вищої освіти. У той же час, починаючи з 2008 року, у зв'язку з різким скороченням числа осіб відповідного віку, кількість студентів, що здобувають вищу освіту, почала зменшуватись (табл. 2).

Таблиця 2.
Динаміка кількості студентів, аспірантів та докторантів у ВНЗ України

Роки	Кількість студентів у ВНЗ закладах, тис. осіб		Прийнято студентів, тис. осіб		Випущено фахівців, тис. осіб		Кількість аспірантів ²	Кількість докторантів ²
	I-II рівнів акредитації	III-IV рівнів акредитації	I-II рівнів акредитації	III-IV рівнів акредитації	I-II рівнів акредитації	III-IV рівнів акредитації		
2006/07	468,0	2318,6	151,2	507,7	137,9	413,6	31293	1373
2007/08	441,3	2372,5	142,5	491,2	134,3	468,4	32497	1418
2008/09	399,3	2364,5	114,4	425,2	118,1	505,2	33344	1476
2009/10	354,2	2245,2	93,4	370,5	114,8	527,3	34115	1463
2010/11	361,5	2129,8	129,1	392,0	111,0	543,7	34653	1561
2011/12	356,8	1954,8	105,1	314,5	96,7	529,8	34192	1631
2012/13	345,2	1824,9	99,8	341,3	92,2	520,7	33640	1814
2013/14	329,0	1723,7	93,9	348,0	91,2	485,1	31482	1831
2014/15 ¹	251,3	1438,0	69,5	291,6	79,1	405,4	27622	1759
2015/16 ¹	230,1	1375,2	63,2	259,9	73,4	374,0	28487	1821

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

² На кінець 1990, 1991, ..., 2015 року.

Джерело: розраховано за даними [4]

Якщо порівнювати тенденції змін кількості прийнятих на навчання осіб та кількість випущених фахівців (рис. 3), то починаючи з 2008/2009 навчального року спостерігається тенденція до перевищення кількості випущених фахівців до прийнятих на навчання.

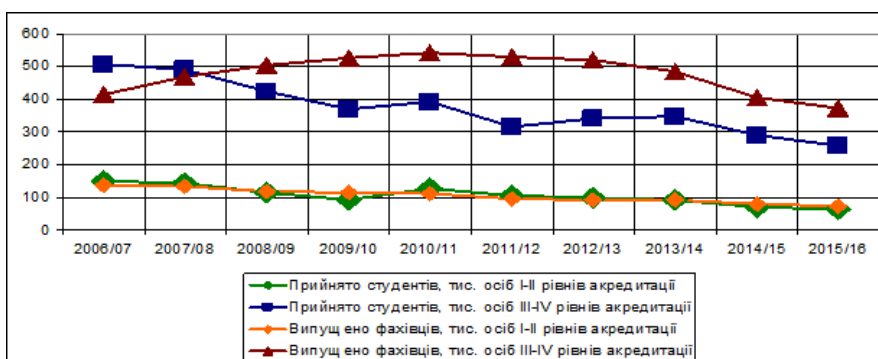

Рис. 3. Динаміка кількості зарахованих на навчання осіб та кількості випущених фахівців

Джерело: побудовано за даними [4]

Динаміка контингенту студентів в Україні в абсолютному виразі відбиває як демографічні тенденції, що мали і мають місце в країні, так і ставлення з боку суспільства до вищої освіти (табл. 3).

Таблиця 3.
Аналіз оборотності контингенту студентів у ВНЗ України за 2006-2015 роки

Роки	Кількість студентів у ВНЗ закладах, тис. осіб	Прийнято студентів, тис. осіб	Випущено фахівців, тис. осіб	Коефіцієнт оборотності	
				по прийняттю	по вибуттю

2006/07	2786,6	658,9	551,5	0,2365	0,1979
2007/08	2813,8	633,7	602,7	0,2252	0,2142
2008/09	2763,8	539,6	623,3	0,1952	0,2255
2009/10	2599,4	463,9	642,1	0,1785	0,2470
2010/11	2491,3	521,1	654,7	0,2092	0,2628
2011/12	2311,6	419,6	626,5	0,1815	0,2710
2012/13	2170,1	441,1	612,9	0,2033	0,2824
2013/14	2052,7	441,9	576,3	0,2153	0,2808
2014/15	1689,3	361,1	484,5	0,2138	0,2868
2015/16	1605,3	323,1	447,4	0,2013	0,2787

Джерело: розраховано за даними [4]

За результатами проведеного аналізу виявлено, що до 2008 року оборот по прибуттю перевищував оборот по вибуттю, починаючи з 2008 року ситуація кардинально змінилася. Якщо в 2008/2009 навчальному році коефіцієнт прийняття на навчання склав 19,52 %, а вибуття – 22,55%, то на початок 2015/2016 навчального року даний показник склав відповідно 20,12% та 27,87 %. Лаг між показниками у 2008/2009 роках склав 3,03 %, у 2015/2016 роках він вже склав 7,75 %, тобто відрив між кількістю зарахованих та кількістю випущених осіб значно зріс. Оскільки студенти є ресурсом, необхідним для ефективного виробництва освітнього продукту, ВНЗ повинні знаходити можливості для додаткового (планового) залучення студентів шляхом підвищення своєї привабливості для споживача, тобто прагнути підвищення ефективності використання факторів виробництва.

В економічній теорії зазвичай як основні економічні фактори розглядають працю, землю і капітал [6]. Праця – це насамперед процес, який відбувається між викладачем і студентом під час навчання. Праця в освітньому процесі включає в себе, перш за все, працю викладачів. Викладач – центральна фігура освітнього процесу, він повинен впливати на реальний стан освітнього процесу у ВНЗ та вживати заходів, необхідних для підвищення економічної ефективності освітнього процесу [7, с. 136].

Оцінку кадрового потенціалу вищої освіти наведено в табл. 4.

Таблиця 4.
Оцінка кадрового забезпечення ВНЗ України

Роки	I-II рівень акредитації											
	Педагогічні працівники						Науково-педагогічні працівники					
	Всього	штатні	мають науковий ступінь		мають вчене звання		Всього	штатні	мають науковий ступінь		мають вчене звання	
			кандидата наук	доктора наук	доцента	кандидата наук			кандидата наук	доктора наук	доцента	професора
2010/2011	36974	31399	937	58	341	56	225	199	114	23	52	22
2011/2012	36874	31565	964	56	328	57	214	173	121	23	58	20
2012/2013	36347	31017	951	55	325	53	138	107	83	18	25	19
2013/2014	36261	30680	986	43	288	41	128	86	89	14	37	17
2014/2015	30425	25553	949	49	271	42	168	128	126	17	51	19
2015/2016	28512	24090	1012	51	254	51	152	107	105	17	38	13
Роки	III-IV рівень акредитації											
	Педагогічні працівники						Науково-педагогічні працівники					
	Всього	штатні	мають науковий ступінь		мають вчене звання		Всього	штатні	мають науковий ступінь		мають вчене звання	
			кандидата наук	доктора наук	доцента	кандидата наук			кандидата наук	доктора наук	доцента	професора
2010/2011	20941	18169	529	22	205	15	142691	121896	66689	13367	44608	12158
2011/2012	21787	18931	604	28	229	26	139018	120379	67057	13436	45060	12211
2012/2013	21794	19172	658	18	226	16	137112	119387	46127	12484	46127	13826
2013/2014	23274	20400	772	29	264	24	135247	117930	69582	14269	47416	12609
2014/2015	20796	18085	796	33	256	22	117197	102679	62158	12682	42600	11249
2015/2016	22505	19646	1031	52	340	44	111726	98104	60628	12418	41295	11005

Джерело: розраховано за даними [4]

Якщо проаналізувати тенденції змін показників за роками, то спостерігається скорочення кількості педагогічних працівників у ВНЗ I-II рівень акредитації, та кількості науково-педагогічних працівників у ВНЗ III-IV рівень акредитації. Це пов'язано в першу чергу зі скороченням кількості студентів (див. табл. 2,3) та пенсійною реформою, що була проведена в Україні в 2015 році. Також, починаючи з 2013 року відбувається скорочення частки кандидатів і докторів наук, а також професорів і доцентів у загальній кількості науково-педагогічних працівників. Так, якщо у 2013 році у ВНЗ III-IV рівня акредитації у загальній чисельності науково-педагогічних працівників частка кандидатів наук складала 48,76 %, докторів – 10 %, то вже на кінець 2015 року ці відсотки відповідно склали – 42,49 % та 8,7 %.

За даними Державної служби статистики України, кількість випускників ВНЗ, що прийшли на роботу в наукові організації, складала 1 % від загальної чисельності зайнятих науково-дослідними розробками. При цьому, з одного боку, спостерігається зростання контингенту аспірантів і докторантів, що здобувають наукові ступені у вишах, з іншого – зменшується інтерес молодих фахівців до подальшого підвищення кваліфікації та їх чисельність у структурі наукових кадрів. У результаті – відбувається істотна трансформація основних функцій аспірантури та докторантури як джерел якісного поповнення кадрами вищої кваліфікації системи освіти ВНЗ, зміна структури кадрів промисловості, зниження якості дисертаційних робіт, відсутність різноманіття та актуальності при виборі тематики дослідження, а відтак – їх невисока практична орієнтованість на потреби економіки, значний «відтік» фахівців, які закінчили аспірантуру зі сфери освіти і науки з метою працевлаштування в інших сферах, де вищий рівень оплати праці: банківській, фінансовій та бюджетній (державне управління) та у сфері послуг [8].

З метою збереження та посилення кадрового потенціалу України доцільно було б використовувати досвід провідних країн, зокрема в частині: 1) зменшення навчального навантаження вчених ВНЗ, що стало б стимулом для більш якісної їх реалізації як науковців; 2) здійснення підготовки вітчизняними фахівцями з урахуванням вимог роботодавців і потреб ринку праці та економіки; 3) реалізація заходів, спрямованих на запровадження програм перекваліфікації фахівців, зокрема безпосередньо на підприємствах (шляхом активізації співпраці ВНЗ і роботодавців); 4) за сприяння держави та за допомогою різноманітних фондів розширення мережі центрів перекваліфікації при ВНЗ [9, с. 21].

Ще одним фактором освітнього виробництва є земля, як економічна категорія. Поняття «земля» охоплює всі природні ресурси, які застосовуються для виробництва освітніх продуктів. Земля використовується для розміщення навчальних будівель, споруд, корпусів, житла для викладачів, стадіонів, спортивних об'єктів, транспортної інфраструктури, зон відпочинку тощо, слугує розвитку людського капіталу, суспільному та індивідуальному благо. Для забезпечення функціонування навчального закладу необхідні матеріально-речові засоби, що складають групу економічного ресурсу «капітал» (основний і оборотний) [7, с. 138]. З урахуванням сучасних реалій сьогодення можна з впевненістю зазначити, що проблема підвищення ефективності управління ресурсами ВНЗ в цілях забезпечення оптимізації ефективності функціонування і розвитку – одне з найважливіших завдань керівництва.

Від стану забезпеченості та використання ВНЗ своєї матеріально-технічної бази значною мірою залежить результативність економічної діяльності закладів освіти. Для надання якісних освітніх послуг, забезпечення наукових досліджень та їх впровадження, здійснення лабораторних, транспортних, експериментальних, виробничих, ремонтно-будівельних та інших робіт, пов'язаних із виконанням статутних функцій, ВНЗ прагне сформувати та рационально використовувати власну матеріальну базу [10, с. 271].

У процесі аналізу динаміки, складу і структури основних засобів досліджують основні тенденції зміни загальної вартості основних засобів та капітальних інвестицій в освіту. Аналіз інвестиційних процесів в Україні свідчить про нестійкий характер їх розвитку внаслідок сукупної дії і зовнішніх, і внутрішніх чинників. Зокрема, доволі динамічне зростання обсягів інвестицій в основний капітал у період економічного зростання (2000–2008 рр.) у кризові роки змінилося різким падінням інвестиційної активності та поступовою стабілізацією інвестиційної діяльності у посткризовий період.

За даними Державної служби статистики України обсяги інвестицій в освіту та вартість до 2010 року мали тенденцію до зростання, починаючи з 2011 року вартість основних засобів та капітальні інвестиції в освіту скорочуються (табл. 5).

Таблиця 5.
Аналіз динаміки основних засобів та капітальних інвестицій в освіту у 2006 – 2015 роках

Показники	Вартість за роками, млн. грн.									
	2006	2007	2008	2009	2010 ¹	2011 ¹	2012 ¹	2013 ¹	2014 ¹	2015 ¹
Вартість основних засобів за видами економічної діяльності, всього	1568890	2047364	3149627	3903714	6648861	7396952	9148017	10401324	13752117	7641357
в. т. ч. освіта	53500	56615	61933	67544	72520	3010,5	3141	3246	3117	3117
Вартість введених в дію нових основних засобів, всього	82333	127453	149635	111345	122572	147939	190965	165769	126162	216697
в. т. ч. освіта	1602	2168	2481	2285	2311	602	163	252	106	54,9
Вартість ліквідованих основних засобів, всього	9472	12399	14567	16507	17056	29588	41139	74050	88066	19843
в. т. ч. освіта	389	557	490	526	710	1528	7,4	6,6	94,2	4,9
Залишкова вартість основних засобів за видами економічної діяльності, всього	774503	993346	1251178	1597416	1731296	1780059	2135987	2356962	2274922	3047839
в. т. ч. освіта	20532	24124	26144	25380	27184	120,42	1770	1789	1713	1693
Інвестиції в основний капітал за видами економічної діяльності	148972	188486	233081	151777	180575,5	241286	273256	249873,4	219419,9	273116,4
в. т. ч. освіта	1163,4	1651	2322	1484	1818,4	2090,7	1463,5	1030,5	820,9	1540,1

¹ Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

Джерело: розраховано за даними [4]

За результатами аналізу виявлено, що вартість основних засобів у освіті за останні роки коливається від 3010,5 млн. грн. у 2010 році до 3117 у 2014-2015 роках. Інвестиції в основний капітал за роками коливаються від 820,9 млн. грн. у 2014 році до 2322 млн. грн. у 2008 році, у 2015 році розмір інвестицій склав 1540,1 млн. грн.

Виявлені тенденції змін впливають на показники руху та придатності основних засобів. З метою оцінки матеріально-технічної бази ВНЗ визначимо показники оновлення, вибуття та придатності основних засобів, коефіцієнт оновлення основних засобів та рентабельність основних засобів (табл. 6).

Таблиця 6.
Аналіз показників руху, придатності та ефективності використання основних засобів за КВЕД «Освіта» у 2006 – 2015 роках

Коефіцієнти	Значення коефіцієнтів									
	2006	2007	2008	2009	2010 ¹	2011 ¹	2012 ¹	2013 ¹	2014 ¹	2015 ¹
оновлення	0,0299	0,0383	0,0401	0,0338	0,0319	0,2000	0,0519	0,0776	0,0340	0,0176
вибуття	0,0073	0,0098	0,0079	0,0078	0,0098	0,5076	0,0024	0,0020	0,0302	0,0016
приросту	0,0227	0,0285	0,0321	0,0260	0,0221	-0,3076	0,0495	0,0756	0,0038	0,0160
знос	0,6162	0,5739	0,5779	0,6242	0,6252	0,9600	0,4365	0,4489	0,4504	0,4568
рентабельності (ефективності)	0,1615	0,1341	0,1389	0,1149	0,1394	0,0335	0,0436	0,0432	0,0265	-0,0220

¹ - без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції

Джерело: розраховано за даними [4]

За результатами аналізу виявлено, що коефіцієнт приросту основних засобів, який визначається як різниця між введеними основними засобами та основними засобами, що вибули до вартості основних засобів на кінець року за роками зростає, що пояснюється випереджуваними темпами зростання оновлення основних засобів над темпами вибуття. Негативною тенденцією є зростання ступеня зносу основних засобів в період з 2002 по 2011 роки, проте на кінець 2012 року знос основних засобів скорочується з 96 % до 46,35 %, що свідчить про значне оновлення матеріально-технічної бази системи вищої освіти. Але починаючи з 2012 року ступінь зносу має тенденцію до зростання і на кінець 2015 року складає 45,68 %. Ефективність використання основних засобів за останні роки коливається від 3,35 % у 2011 році до 2,65 % у 2014 році, за результатами діяльності у 2015 році від економічної діяльності «Освіта» має збиток, що відповідно робить неефективним використання основних засобів.

Ефективна діяльність ВНЗ неможлива без створення, постійного оновлення і розвитку його матеріально-технічної бази, яка б забезпечувала виконання адміністративно-господарських функцій, організацію навчального процесу і проведення наукових досліджень відповідно до вимог Державних освітніх стандартів і досягнення нормативних показників акредитації. Проте обсяги бюджетних асигнувань, що виділяються нині для державних ВНЗ на придбання основних засобів є явно недостатніми і не враховують стан матеріально-технічної бази та потреби на її відновлення й модернізацію. Так для ВНЗ системи МОН України виділяється 94 – 98 % бюджетних коштів із загального фонду лише для виплати заробітної плати за нарахованнями, стипендію, виплату сиротам, комунальні платежі. Отже, на забезпечення функціонування ВНЗ та його розвиток виділяється залежно від року від 2 до 6 % бюджетних надходжень з загального фонду. Таке фінансування не може забезпечити нормальне функціонування закладу, а тим більше його розвиток.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. За результатами проведеного дослідження виявлено, що частка витраток на освіту у видатках введеного бюджету має тенденцію до скорочення. Визначено, що кількість навчальних закладів за роками скоротилася з 920 у 2006 році до 659 у 2015 році. Починаючи з 2008 року, у зв'язку з різким скороченням числа осіб відповідного віку, кількість студентів, що здобувають вищу освіту, почала зменшуватись. При оцінці кадрового потенціалу ВНЗ виявлено, що за роками відбувається скорочення кількості педагогічних працівників у ВНЗ I-II рівень акредитації, та кількості науково-педагогічних працівників у ВНЗ III-IV рівня акредитації. Також за роками зменшується частка кандидатів і докторів наук, а також професорів і доцентів у загальній кількості науково-педагогічних працівників. Тобто основні показники, що характеризують діяльність вищої освіти мають

тенденцію до погіршення.

Тобто, головними орієнтирами для держави, закладів освіти, органів управління і самих освітян є підвищення економічної ефективності закладів вищої освіти, економічної стійкості та інновацій. Від них залежить добробут людей і розвиток українського суспільства.

Література.

1. Тимошенко И. В. Система образования в зеркале экономической науки: Монография / И. В. Тимошенко. – Х.: Изд-во НУА, 2005. – 296 с.
2. Падалка О.С. Економіка освіти та управління / О. С. Падалка, І. С. Каленюк. - К.: Педагогічна думка, 2012.– 184 с.
3. Газалиев А. М. Инновационный потенциал высшей школы в контексте глобализации образования / А. М. Газалиев, Ю. Н. Пак // Вестник высшей школы «Alma Mater». – 2016.– № 2. – С. 16-22.
4. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http:// www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/)
5. Моніторинг інтеграції української системи вищої освіти в Європейський простір вищої освіти та наукового дослідження: моніторинг дослідж.: аналіт. звіт / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. фонд дослідж. освіт. політики»; за заг. ред. Т. В. Фінікова, О. І. Шарова – К.: Таксон, 2014. – 144 с.
6. Маркс К. Капітал. Критика політичної економії. Т. 1. Кн. 1. Процес виробництва капіталу. – К.: Держ. вид. політ. літ. УРСР, 1954. – 791 с.
7. Грищенко І. М. Фактори підвищення ефективності освітньої діяльності вищих навчальних закладів України / І. М. Грищенко // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 3. – С. 134-141.
8. Антонова О. М. Стабілізація і розвиток кадрового потенціалу ВНЗ як найважливіша умова забезпечення економічної безпеки вищого навчального закладу / О. М. Антонова, В. В. Жабка // Black Sea, Tbilisi, Georgia, Scientific journal of academic research. – 2014. – Том 9. Випуск 2. – С. 47-55.
9. Денисенко М. П. Економічна безпека вищих навчальних закладів з урахуванням тенденцій ринку праці / М. П. Денисенко, С. В. Бреус // Економіка праці та проблеми зайнятості. – 2016. – № 2. – С. 17-21.
10. Vlasyuk T. Efficiency evaluation method of using the material and technical resources in higher education institutes / T. Vlasyuk // Społeczenstwo i edukacja. – Warszawa. – № 18(3). – 2015. – P. 265-272.

References.

1. Timoshenkov, I. V. (2005), Sistema obrazovaniya v zerkale jekonomicheskoy nauki [The education system in the mirror of economic science], *Izd-vo NUA*, Kharkiv, Ukraine.
2. Padalka, O.S and Kalenjuk, I. S. (2012), Ekonomika osvity ta upravlinnja [Economics of education and management], *Pedagogichna dumka*, Kyiv, Ukraine.
3. Gazaliev, A. M and Pak, Ju. N. (2016), “Innovation potential of high school in the context of globalization education”, *Vestnik vysshej shkoly Alma Mater*, vol. 2, pp. 16-22.
4. State Statistics Service of Ukraine (2016), available at: [http:// www.ukrstat.gov.ua/](http://www.ukrstat.gov.ua/) (Accessed 16.10.2016).
5. Finikov, T. V. and Sharov, O. I. (2014), Monitorynh intehtratsii ukrains'koi systemy vyschoi osvity v Yevropejs'kyj prostir vyschoi osvity ta naukovoho doslidzhennia [Monitoring the integration of Ukrainian higher education in the European higher education and scientific research], *Takson*, Kyiv, Ukraine.
6. Marks, K. (1954), Kapital. Krytyka politychnoi ekonomii, [Capital. Critique of Political Economy] *Derzh. vyd. polit. lit. URSR*, Kyiv, Ukraine.
7. Hryshchenko, I. M. (2016), “Factors increasing the efficiency of educational activity of higher educational institutions Ukraine”, *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 3, pp. 134-141.
8. Antonova, O. M. and Zhabka, V. V. (2014), “The stabilization and development of human resource capacity of universities as an essential condition of economic security institution of higher education”, *Scientific journal of academic research*, vol. 2, pp. 47-55.
9. Denysenko, M. P. and Breus, S. V. (2016), “Economic security institutions of higher education on the basis of labor market trends”, *Ekonomika pratsi ta problemy zajnatosi*, vol. 2, pp. 17-21.
10. Vlasyuk, T. (2015), “Efficiency evaluation method of using the material and technical resources in higher education institutes”, *Społeczenstwo i edukacja*, vol. 18(3), pp. 265-272.

Стаття надійшла до редакції 17.10.2016 р.

ТОВ "ДКС Центр"